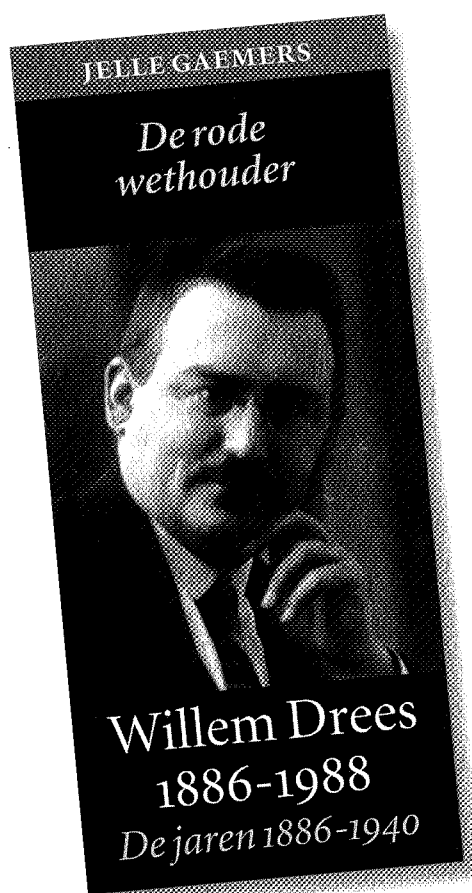

Willem Drees als wethouder

De biografie over Willem Drees nadert zijn voltooiing. Nadat Daalder eerder al deel 2 en 3 over Drees in de oorlogsjaren en over de Indonesische kwestie publiceerde, promoveerde de historicus Jelle Gaemers onlangs op het eerste deel. Daarin komen de jeugd van Drees en zijn optreden in de vooroorlogse politiek aan de orde. De studie is een welkome aanvulling op het overigens vele al eerder gepubliceerde materiaal over Drees.

Jelle Gaemers, *De rode wethouder, Willem Drees 1886 - 1988, de jaren 1886 - 1940*, Amsterdam: Balans 2006, ISBN 90 5018 760 9

Het overgrote deel van de eerder over Drees gepubliceerde beschouwingen heeft betrekking op de naoorlogse periode, toen Drees aan opeenvolgende kabinetten leiding gaf. Dat was de periode waarin de wederopbouw gestalte kreeg en de basis voor de verzorgingsstaat werd gelegd. In deze periode werd bovendien Indonesië onafhankelijk en balanceerde het koningshuis tijdens de Hofmans-affaire op het randje van de afgrond. Enerverende materie die vooral veel journalisten tot

boeken over Drees heeft verleid. Daarbij wordt vaak vergeten, dat Drees in 1948 al 62 jaar oud was en een rijke politieke carrière achter zich had. Dit eerste deel geeft daarvan een schitterend beeld. Niet alleen komt de lezer veel over de jeugd van Drees te weten, maar ook over diens politieke ontwikkeling en functioneren als raadslid en wethouder. Daarnaast bevat het boek een schat aan informatie over de ontwikkelingen binnen de SDAP in de eerste helft van de twintigste eeuw. Tevens wordt een rijk beeld geschetst van de positie en het functioneren van de lokale politiek in die periode. De auteur verdient een groot compliment dat hij deze verschillende onderwerpen in één boek op een natuurlijke en toegankelijke wijze heeft weten te combineren.

Korte schets van de inhoud

Drees is geboren in een familie waarvan de kostwinnaars veelal actief waren als kleine zelfstandigen. Mede vanwege de protestante achtergrond ervan ging de politieke sympathie veeleer uit naar de ARP van Abraham Kuyper. Het feit dat Drees zich al ruim voor zijn achttiende jaar aan de jonge SDAP verbond, is daarom opmerkelijk. Een aantal gebeurtenissen heeft daaraan een bijdrage geleverd. De vader van Drees overleed al vroeg, toen de jonge Drees vijf jaar oud was. Voor het gezin dreigde nadien steeds de acute armoede, waaraan alleen te ontsnappen viel dankzij de financiële steun van een rijke oom, een broer van zijn vader. Verder bond de moeder van Drees de eindjes aan elkaar door aan kostgangers één of meer kamers te verhuren. Dat Drees mocht doorleren was, ondanks het feit dat al vroeg bleek dat hij intellectueel begaafd was, niet vanzelfsprekend. Wederom bracht de financiële steun van oom uitkomst. Bovendien verruimde de gemeente Amsterdam rond de eeuwwisseling voor minder welgestelde jongeren de mogelijkheden om een opleiding aan de HBS te volgen. Mede vanwege zijn goede schoolprestaties werd hij daarna in de gelegenheid gesteld de open-

bare handelsschool te volgen, hetgeen zelfs voor beter gestelde jongeren uitzonderlijk was. Deze vorm van onderwijs was bedoeld voor een functie in het bedrijfsleven of in de koloniën. Gedurende zijn middelbare schooltijd kwam Drees in aanraking met jongeren – met name zijn joods-liberale klasgenoot D'Oliveira – die al nauwe banden met de arbeidersbeweging hadden.

Tijdens zijn middelbareschooltijd ontwikkelde Drees een sterke passie voor stenografie. Stenografie was in die tijd bijna net zo revolutionair als de tekstverwerker aan het einde van de twintigste eeuw. En net als bij computers ontwikkelden zich verschillende stromingen, waarbij de voorvechters van stenografische systemen elkaar fanatiek van hun gelijk probeerden te overtuigen.

Voor een geboren bestuurder als Drees is het niet vreemd dat hij op de middelbare school voor zijn meest geliefde stenografische systeem, genoemd naar de ontwikkelaar Grootte, een eigen vereniging oprichtte, waarvan hij samen met enkele medescholieren, waaronder D'Oliviera en de vader van Volkskrant-columnist Jan Blokker, deel van uitmaakte. Een aardig detail in de biografie is dat Gaemers speciaal voor zijn studie zich de stenografie eigen heeft gemaakt en daardoor kennis heeft kunnen nemen van de vele honderden pagina's stenografische aantekeningen die Drees placht te maken. Na zijn middelbare schooltijd ontmoette Drees op een korfbalvereniging een schoolvriendin van zijn zus Bets, To Hent, waarmee hij zich in 1907 verlooft en in 1910, als Drees zich van een betrouwbare en constante bron van inkomsten heeft verzekerd, trouwt.

De beroemde spoorwegstaking van 1905 – die eerst succesvol verliep, maar in de tweede ronde bruit door Kuyper werd onderdrukt – maakte Drees, als enthousiaste jongeman toen al volledig sympathiserend met de SDAP, bewust mee. Het eerste dat Drees doet zodra hij achttien is geworden, is zich aanmelden als lid van deze partij. Na zijn schoolperiode ligt indiensttreding bij de bank waar zijn vader ook werkzaam was geweest, voor de hand.

Het werk bevalt hem echter geenszins, saai als het was, weinig uitdagend en met beperkte ontwikkelingsmogelijkheden. Hij blijft er drie jaar (1903-1906) in dienst. In die tijd ontwikkelde hij zich verder als stenograaf. Binnen de beroepsgroep van stenografen trekt hij landelijke aandacht door zijn vermogen moeilijke, snel uitgesproken teksten (zoals colleges van de filosoof Bolland) te kunnen noteren en vrijwel vlekkeloos uit te werken.

Onduidelijk is of deze successen met de bijzondere kwaliteiten van het gebruikte stenografische systeem te maken hebben of met de grote kwaliteiten

van de stenograaf. Hoe dan ook, vanaf 1906 kan Drees als free-lancer diverse functies als stenograaf vervullen, waaronder bij de gemeenteraden van Amsterdam en Den Haag. Uiteindelijk werkt hij, eerst op invalsbasis, later in vaste dienst voor de stenografische dienst van de Tweede Kamer. Dit vereist in 1907 verhuizing naar Den Haag. Vanzelfsprekend wordt hij actief in de Haagse SDAP, die

Het eerste dat Drees doet zodra hij achttien is geworden, is zich aanmelden als lid van de SDAP

een heel wat overzichtelijker karakter had dan die in het roerige Amsterdam. De kwaliteiten van Drees blijven daar niet onopgemerkt, hetgeen er toe leidt dat hij al in 1910 bestuurder van één van de afdelingen en in 1911 gekandideerd wordt als raadslid, hoewel hij als 'Amsterdammer' eigenlijk net komt kijken.

Bij de verkiezingen in 1911, kandidaat gesteld in een voor de SDAP weinig kansrijk district, wordt hij niet gekozen. Toch gaat zijn politieke carrière nog steeds vooruit. Op vijfentwintigjarige leeftijd wordt hij voorzitter van zijn SDAP-afdeling. Twee jaar later wordt hij tot gemeenteraadslid gekozen. Hij blijft actief als stenograaf in de Tweede Kamer, zodat hij ook daar de politieke gebeurtenissen uit de eerste hand kan volgen.

In de biografie volgt dan de ontwikkeling van Drees tot ervaren raadslid, fractievoorzitter in 1918, wethouder (in 1919), zijn groei binnen de partijorganisatie en in 1933 zijn verkiezing tot lid van de Tweede Kamer, een natuurlijke ontwikkeling voor een begaafd bestuurder als Drees. Het lijkt erop dat hij nauwelijks moeite hoeft te doen voor steeds weer een volgende stap. Hoewel de positie van de SDAP in het openbaar bestuur tot de Tweede Wereldoorlog niet eenvoudig was en de partij zich keer op keer moest bewijzen, werd

Vaak wordt vergeten dat Drees in 1948 al 62 jaar oud was en een rijke politieke carrière achter zich had

Drees veelal gemakkelijk door zijn politieke opponenten als verstandig man en uitstekend bestuurder geaccepteerd. Gaemers illustreert dit aan de hand van een aantal wezenlijke lokale kwesties

waarbij Drees bij betrokken is, zoals het verbeteren van de ouderenzorg, de grondpolitiek en de werklozenzorg. Ondanks zijn realistische bestuursstijl weet Drees zich binnen de SDAP te profileren, maar wel als vooraanstaand lid van de meer gematigde stroming. Zo steunde hij steeds de verwijdering uit de partij van de leden met meer radicale, communistische sympathieën.

Beschrijving

Gaemers presenteert zich in dit boek als een historicus, daar waar diens medebiograaf Daalder vooraanstaand politicoloog is. De historische achtergrond van de auteur heeft enkele markante voor- en nadelen. De voordelen zijn dat het boek buitengewoon toegankelijk is geschreven. De maatschappelijke

Rijswijk en Voorburg bij Den Haag worden gevoegd. Zeker in het licht van de 'annexatiediscussie' medio jaren negentig, die in de Haagse regio grote emoties teweeg bracht, is dit interessant. Wat waren toentertijd de argumenten, hoe serieus waren deze plannen, waarom hebben ze geen doorgang gevonden? De biografie laat deze vragen onbesproken.

Herhaaldelijk geeft Gaemers aan dat Drees zich een warm voorstander van de lokale autonomie toonde. Onder meer in zijn functie als redacteur van het blad van de Vereniging van de Nederlandse Gemeenten heeft Drees daarover gepubliceerd. Wederom in het licht van actuele discussies is het treffend dat rijksoverheid en gemeenten aan het einde van de jaren twintig algemene financiële afspraken weten te maken, hetgeen onder meer resulteert in de introductie van het Gemeentefonds. Daardoor lijken gemeenten minder afhankelijk te worden van de grillen van de rijksoverheid en kunnen ze op een stabielere stroom aan inkomsten rekenen. De economische crisis van de jaren dertig leidt er echter toe dat de regering tegen de gemaakte afspraken in flink in het gemeentefonds snoeide. Dat klinkt als een herkenbare en actuele problematiek, waar Drees zich mee bemoeide. Vanwege het beschrijvende karakter van de biografie blijft ongewis hoe diep de betrokkenheid van Drees bij de lokale autonomie was. In de delen die Daalder over Drees heeft gepubliceerd, krijgen de context van gebeurtenissen waar Drees bij betrokken was en de beweegredenen van andere betrokkenen veel meer ruimte. Soms gaat dat zover dat je bij Daalder pagina's lang het zicht op Drees bijna verliest. In dit eerste deel is het tegendeel het geval. Alleen Drees is relevant. Maar juist daarom word je toch heel nieuwsgierig naar de context. In de kwestie van de lokale autonomie kan ik mij niet aan de indruk onttrekken dat het bepleiten van grote lokale autonomie louter in dienst stond van de sociaal-democratie. Daar waar de sociaal-democraten op landelijk niveau geen gelegenheid kregen ook maar 'een deuk in een pakje boter te schoppen', waren ze er zeer bij gebaat in de grote gemeenten alle ruimte te krijgen hun eigen beleid te ontwikkelen. Elke interventie daarin door de nationale overheid deed daaraan afbreuk. Een onderzoek of Drees zich als minister-president iets aan de lokale autonomie gelegen heeft laten liggen of juist er niet voor terugschrok zijn politieke streven dwingend aan gemeenten op te leggen, wordt daarmee relevant.

Als beschrijvend boek is het buitengewoon geslaagd; als het gaat om analyses en verklaringen is het soms teleurstellend

lijke context en ontwikkelingen worden op natuurlijke wijze met de persoonlijke ontwikkeling van Drees verbonden. Als beschrijvend boek is het buitengewoon geslaagd. Als het gaat om analyses en verklaringen is het soms teleurstellend. De auteur roert herhaaldelijk bepaalde kwesties en omstandigheden aan, waarvan de lezer meer zou willen weten. Maar dat zou betekenen dat de auteur uit zijn beschrijvende kader zou hebben moeten treden. Zo wordt terloops gemeld dat Drees als wethouder er voorstander van is dat de randgemeenten

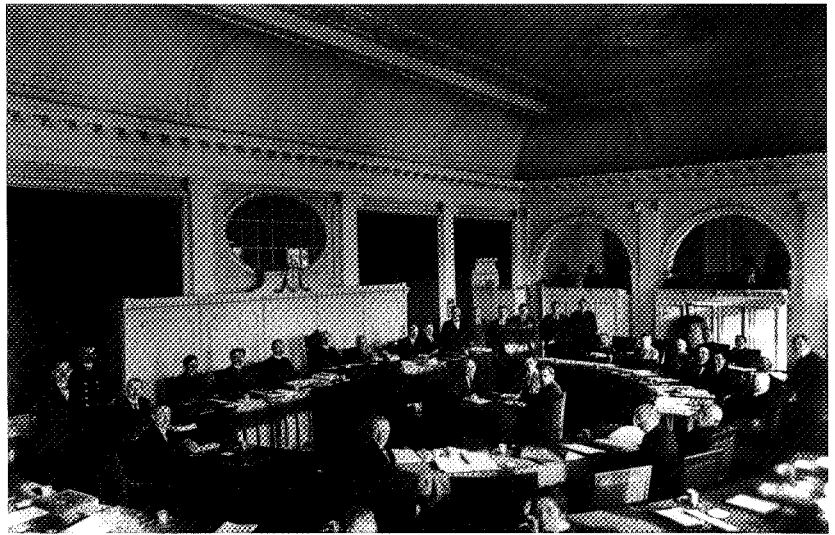
De korfbalvereniging waarvan Drees lid was.

Waardering en kritiek

Drees wordt alom als één der grootste beschouwd, zo niet dé grootste Nederlandse politicus van de twintigste eeuw. Zeker binnen de PvdA bestaat de neiging aan haar voormannen, naast Drees is dat Den Uyl, een schier onaantastbare status te verlenen. Ook voor biografen is het niet eenvoudig enige afstand tot hun hoofdpersoon te bewaren. In het geval van Drees is dat bijzonder lastig. De carrière van de man is voorbeeldig en zijn prestaties zijn geweldig. Nadat zijn partijgenoot Albarda in 1917 de eerste sociaal-democratische wethouder in Den Haag was geworden, voegde Drees zich in 1919 bij hem. Hij bleef tot 1933 vrijwel onafgebroken wethouder en trad louter af vanwege zijn toetreden tot de Tweede Kamerfractie van de SDAP. Terwijl hij daar al snel vicefractievoorzitter werd (waarbij Albarda wederom, nu als fractievoorzitter, op hem voorlag) bleef hij wel gemeenteraadslid.

De sociaal-democratische wethouders in de jaren twintig van de vorige eeuw hadden alleen het referentiekader van hun sociaal-democratische collega's in andere grotere gemeenten en Drees maakte geregeld andere keuzes dan zij. Het lijkt er op dat zijn keuzes in de praktijk beter uitpakt. Hij kon zich daarmee profileren als een verstandig en nuchter bestuurder die binnen de smalle kaders van de lokale politiek de weg wist. Toch slaagde hij er tegelijkertijd in sterke sociaal-democratische accenten in zijn beleid te plaatsen en soms zelfs de grenzen van de wettelijke mogelijkheden op te zoeken. Als raadslid en wethouder was hij zeker geen kleurloze realist.

De waardering voor zijn functioneren spreekt uit het boek van Gaemers overduidelijk. Toch lijkt de auteur op de keper beschouwd kritischer dan Daalder. In het derde deel van de biografie, over de indonesische kwestie, is Daalder geneigd wel veel van het amateuristisch gestuntel van de kabinetten Drees die zich met de onafhankelijkheidskwestie bezig moesten houden, met de mantel der liefde te bedekken. Gaemers behandelt daarentegen met een kritische ondertoon enkele gebeurtenissen, waarin de rol van Drees twijfelachtig was. Uitgesproken negatief is hij over de twijfelachtige rol van Drees bij het op een zijspoor plaatsen van de 'vader' van zijn stenografische stroming, Groote. Een ander voorbeeld is de nasleep van de gebeurtenissen in 1918, toen Troelstra suggereerde dat er wel eens een revolutie in Nederland kon uitbreken. De sociaal-democraten hadden vervolgens de nodige moeite de daaruit voortvloeiende schade te beperken. Drees slaagde er in om anderen de

De Haagse Raadszaal in 1922.

kastanjes uit het vuur te laten halen en zelf 'zijn snor te drukken'.

Werk en privé

Zowel Daalder als Gaemers laat het privé-leven van Drees zoveel mogelijk buiten beschouwing. Dat neemt – gelukkig – niet weg dat in dit eerste deel de jeugd van Drees uitgebreid ter sprake komt. Dit resulteert in een mooi sfeerbeeld van de ontwikkelingen in de Nederlandse maatschappij rond 1900. De aandacht voor deze periode staat uiteindelijk in dienst van de ontwikkeling die Drees doormaakte, vanuit een protestants milieu naar het socialisme.

Alleen Drees is relevant, maar juist daarom word je toch heel nieuwsgierig naar de context

Veel blijft daardoor onbesproken, terwijl sommige van de keuzes die Drees in zijn privé-leven maakte om een uitgebreidere toelichting vragen. Zelfs binnen de kaders van deze sterk beschrijvende biografie had dit niet misstaan. Zo wordt de weigering van Drees om tegen zijn achttiende levensjaar belijdenis te doen, vrij kort afgedaan. Zijn moeder, die haar hele leven wel gelovig is gebleven, is daar vanzelfsprekend zeer ongelukkig over. In plaats van de bijbel die de kerk bij een belijdenis cadeau doet, schenkt zijn moeder hem daarom zelf een bijbel. De verwijdering van het protestantisme zal zeker niet zonder rumoer en zonder emoties gepaard zijn gegaan, maar de bespreking hiervan beperkt zich tot de feiten.

De verkering, verloving en het huwelijk van Drees komen terloops ter sprake. De auteur zal daarmee willen aangeven dat dergelijke gebeurtenissen van geen betekenis voor zijn politieke keuzes en maatschappelijk functioneren zijn geweest. Of dat twee volledig gescheiden werelden zijn geweest, valt te betwijfelen. De vroege dood van een dochter van Drees, op zesjarige leeftijd in 1918, komt pas ter sprake als we zijn politieke optreden in het jaar 1921 al zijn gepasseerd. Daar gaat op zijn minst de suggestie van uit dat zelfs rond die gebeurtenissen Drees avond aan avond bezet was.

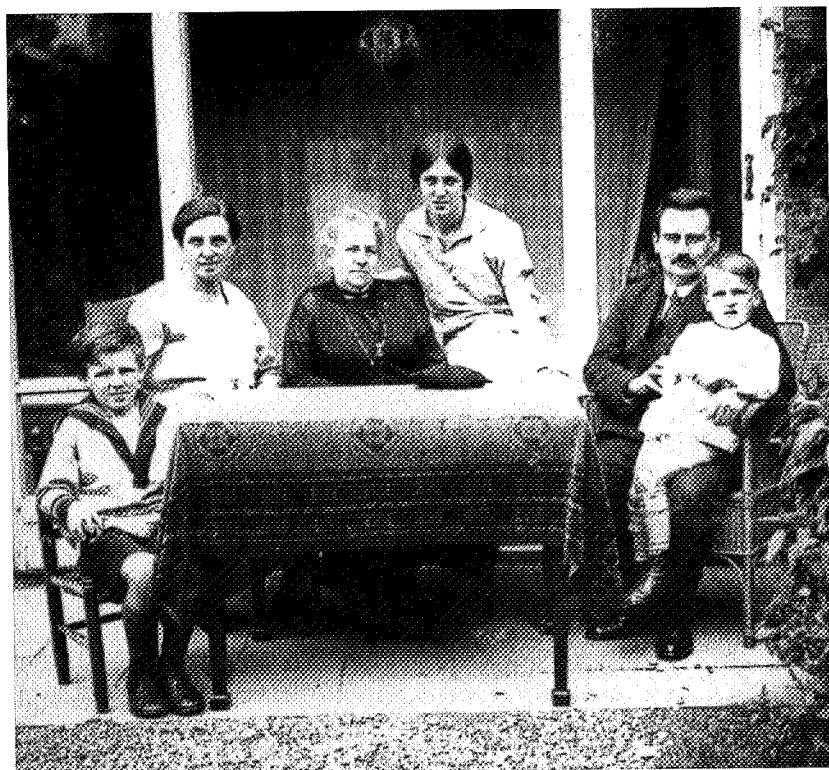
De neiging tot zekerheden zou ook wel eens de verklaring kunnen zijn voor zijn volstrekt onwerkelijk aandoende combinatie van politieke functies

Interessant is de vraag in hoeverre de jeugd van Drees, waarin hij zich steeds bewust was van de dreigende armoede en de bijzondere omstandigheden die het hem toch mogelijk maakten zich te ontwikkelen, op zijn latere keuzes van invloed is geweest. Zo zal hij zich het belang van een constante bron van inkomsten hebben gerealiseerd. Uit de biografie krijgt de lezer de indruk dat dit

ertoe bijdraagt dat Drees graag op zeker speelde en er altijd voor zorgde dat hij ergens op terug kon vallen. Opmerkelijker is dat zodra Drees wethouder wordt, hij weliswaar zijn stenografische activiteiten beëindigt, maar formeel de aanstelling bij de stenografische dienst van de Tweede Kamer behoudt, hetgeen de nodige problemen rond zijn vervanging en opvolging creëert, maar voor Drees geen reden is formeel ontslag als stenograaf te nemen.

De neiging tot zekerheden zou ook wel eens de verklaring kunnen zijn voor zijn volstrekt onwerkelijk aandoende combinatie van politieke functies. Gaemers heeft een lijvige bijlage nodig om alle nevenfuncties van jaar tot jaar te vermelden. Een cumulatieve van politieke functies was binnen de SDAP in die jaren overigens niet ongebruikelijk en in die tijd was in het monistische stelsel de combinatie van wethouderschap met het raadslidmaatschap onvermijdelijk. Tegelijkertijd was de praktijk juist sterk dualistisch, zodat het kon het gebeuren dat wethouders tijdens raadsvergaderingen oppositie tegen hun eigen collegebesluiten voerden. Was deze combinatie onvermijdelijke praktijk, daarnaast was Drees ook statenlid, Tweede Kamerlid, lid van het dagelijks bestuur van de SDAP, van partijcommissies, besturen van maatschappelijke organisaties en van tijdschriftredacties.

De auteur geeft weliswaar aan dat de SDAP in de jaren dertig cumulatieve van functies begint te ontmoedigen, maar de achtergrond van die stapeling blijft duister. Had de SDAP als relatief jonge partij met een grote ongeschoolde achterban, gebrek aan kader? Zag men bepaalde strategische voordelen? Gaemers vermeldt dat Drees de informatie die hij in één politiek orgaan opdeed geregeld ten nutte maakte in een ander orgaan. Overtuigend is dat niet. Een duidelijke, voor Drees persoonlijke motivatie en verantwoording voor deze onmenselijke combinatie van functies bevat de biografie niet. Wellicht dat de inkomsten uit de verschillende functies ook een rol hebben gespeeld. Een opmerkelijk gemis aan de biografie is overigens dat Drees' functioneren als Statenlid volledig buiten beschouwing blijft. Dat is op zichzelf niet zo vreemd in een boek dat als hoofdtitel *De rode wethouder* draagt, het behoort niettemin bij de beschrijving van deze periode in het leven van Drees. Juist omdat alle informatie over het statenlidmaatschap ontbreekt, blijft onduidelijk wat de achtergrond was van de combinatie van functies. Had Drees speciale ambities op provinciaal niveau of had zijn lidmaatschap een andere betekenis?

Het gezin Drees in 1927.